

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2010 – Volume 19, Issue 1, pp. 86–88
URN:NBN:NL:UI:10-1-100233

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving
Services in cooperation with Utrecht University of
Applied Sciences, Faculty of Society and Law
Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Maaïke van Berkel, Eveline Buchheim, Eva Geudeker,
Frances Gouda, Ellis Jonker, Charlotte Laarman &
Claartje Rasterhoff (Red.). **Zenobia, Khadija en
Dolle Amina's Gender en macht in de islamitische
geschiedenis. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis
29.** Amsterdam: Aksant, 2009, 212 p., € 19,00.
ISBN 978 90 5260 356 8

BOOKS

JOSJE VAN DER LINDEN

“Dit is een mooi boek en voor veel moslimvrouwen zeer de moeite waard om te lezen. Eindelijk positieve voorbeelden. Daar is nu veel behoefte aan.” Zo schreef Khadija Arib als opdracht in het boek dat ik voor mezelf kocht. Het 29^e jaarboek voor de vrouwengeschiedenis heeft als thema gender en macht in de islamitische geschiedenis. Het eerste exemplaar werd in september 2009 aan Khadija Arib (lid Tweede Kamer voor de Partij van de Arbeid) uitgereikt. In haar dankwoord sprak ze woorden van vergelijkbare strekking als ze later in mijn boek schreef. Inmiddels heb ik het boek gelezen en kan ik beoordelen of ik me bij de waardering van Arib aansluit.

Dat het boek mooi is, is ook te zien zonder het te lezen. Op de kaft staat een kleurig tafereel afgebeeld, waarop de profeet Muhammad Khadija benadert. Muhammad is gezeten op een kameel en strekt zijn hand uit. Khadija's hoofd verschijnt voor een venster. Het geheel is omlijst met kleurige bloemen. De inhoud is even kleurrijk als de omslag. Maaïke van Berkel, gastredacteur van dit jaarboek, beschrijft hoe de bijdragen in al hun diversiteit de macht en aanwezigheid van vrouwen in verleden en heden tot thema hebben. We lezen over vrouwen in de vroege en recente geschiedenis, in Nederland, Noord-Afrika, het Midden-Oosten en Indonesië.

De onvermijdelijke vraag is of de komst van de islam een verbetering of verslechtering van de positie van vrouwen met zich meebracht. Met Khadija, de eerste vrouw van Muhammad, zet het jaarboek de toon voor de beantwoording van deze vraag. Khadija was een rijke, oudere weduwe van veertig, toen ze haar medewerker Muhammad, toen 25 jaar oud, ten huwelijk vroeg. Zij staat symbool voor vrouwelijke zelfstandigheid. Er is echter ook 'A'isha, een latere vrouw van Muhammad. 'A'isha speelde weliswaar een belangrijke rol in de interpretatie van de leer van Muhammad na zijn overlijden, maar zij kon tijdens haar huwelijk een veel minder autonoom leven leiden dan haar illustere voorgangster. Willy Jansen plaatst de levensgeschiedenissen van beide vrouwen in het perspectief van de machtskansen van weduwen. Deze machtskansen, gebaseerd op economisch, sociaal en/of cultureel kapitaal, botsen op beperkingen en stigmatiseringen. Dat dit ook nu nog het geval is, laat Jansen zien aan de hand van het levensverhaal van de Algerijnse Amina.

Naast Khadija en 'A'isha passeren nog enkele opmerkelijke vrouwen uit de vroege geschiedenis de revue. Hind bint 'Utba, ook wel de "levereetster" genoemd, vertoont een geheel ander type zelfstandigheid. In de bijdrage van Nicolet van der Voort lezen we dat zij zich eerst heftig verzette tegen de profeet Muhammad en zijn leer, maar later eieren voor haar geld koos. De derde-eeuwse

koningin Zenobia figureert zowel in teksten uit de Grieks-Latijnse traditie als in teksten uit de Arabisch-Islamitische traditie. Opvallend is de rol die haar gevlochten schaamhaar speelt als bewijs van haar maagdelijkheid. Volgens Robbert Woltering maken hedendaagse Arabische vertellers van haar een supervrouw, die zowel tegen vrouwendiscriminatie als tegen imperialisme streed. Remke Kruk analyseert de Arabische volksepiek over krijgsprijsessen. Deze prinsessen figureren in verhalen voor mannen en ontlenen hun bestaansrecht aan mannelijke fantasieën en angsten. Daarom zijn ze helaas niet te beschouwen als feministes "avant la lettre", hoe heldhaftig ze ook zijn.

Het verschijnsel "harem" kan natuurlijk niet ontbreken. Aan het begin van de twintigste eeuw leverde het zelfs een literair genre op: de haremliteratuur. Jan de Hond onthult hoe twee zusjes uit Istanbul samen met een Franse vriendin zorgen dat ze de hoofdpersonen worden van een bekende haremroman van Pierre Loti en eveneens van het Nederlandse vervolg daarop van Catharina Alberdingk Thijm. Deze "oriëntalistische maskerade" vormt een brug in de tijd naar de recente geschiedenis. Saskia Wieringa bespreekt de recente opkomst van het fundamentalisme in Indonesië, dat eerder als gematigd en liberaal bekend stond. Nog steeds is er echter sprake van een georganiseerde, actieve vrouwenbeweging, die opkomt voor vrouwen- en mensenrechten. Eveneens in Marokko

BOOKS

vormt de vrouwenbeweging een machtsfactor. Enkele jaren geleden, zo recent als 2004, bereikte zij de hervorming van het familierecht, de *Mudawwana*. De rechten van vrouwen werden op een aantal gebieden, maar niet alle, gelijkgesteld aan die van mannen. Verhalen van vrouwen over hun echtscheiding laten echter zien dat de hervormde *Mudawwana* haaks staat op de culturele, maatschappelijke context. De vrouwen doen daarom toch geen beroep op de hervormde wetgeving, aldus Oka Storms en Edien Bartels. Via Mamlukse bouwpatronessen en een interview met de bekende Turkse activiste Maviye Karaman belanden we uiteindelijk bij de Dolle Amina's uit de titel van het boek. Met deze naam eert Nadia Bouras de Marokkaanse vrouwenbeweging, die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw opkwam. Deze ontwikkeling heeft zich echter grotendeels buiten het gezichtsveld van de Nederlandse en de in Nederland woonachtige Marokkaanse vrouwen voltrokken. Nadia Bouras pleit er daarom voor dat de huidige derde feministische golf zich niet alleen bewust is van het erfgoed van de Dolle Mina's, maar ook van de Dolle Amina's.

De voorgaande beschrijving toont hopelijk dat ik het boek met veel plezier heb gelezen. Een bijzonder veelzijdige verzameling van actieve, zelfstandige vrouwen trekt langs,

soms curieus zoals de levereetster en de schaamhaar-vlechtster, vaak inspirerend, zoals de vrouwen uit de titel. Wat opvalt is het gat in de tijd tussen Khadija, Zenobia en de Dolle Amina's. Waren de eersten nog uitzonderlijke vrouwen, van wie sommigen achteraf ten onrechte als feministe worden aangemerkt; de laatsten verdienen die betiteling zeker wel. De Dolle Amina's en hun zusterbewegingen vertegenwoordigen bredere groepen vrouwen dan de vrouwen uit de vroege geschiedenis. Wat gebeurde er tussenin? Waarom konden vrouwen zich organiseren? Hoezo waren ze in staat om zich te mengen in discussies over wetgeving? Maviye Karaman en Nadia Bouras noemen het onderwijs dat meer en meer toegankelijk werd voor vrouwen. Vanuit het oogpunt van sociale interventies zouden de ontstaansgronden en ontwikkelingsmogelijkheden van de huidige vrouwenbewegingen meer aandacht verdienen. Ik stem in met de woorden van Khadija Arib. Het is een mooi boek, zeer de moeite waard om te lezen, vol van positieve voorbeelden. Deze typering gaat evengoed op voor moslim-vrouwen als voor anderen. Maar met iets meer analyse van de veranderende contexten zouden we meer te weten komen over de bronnen waar de positieve voorbeelden hun kracht aan ontlenuen en wat we daarvan kunnen leren voor de toekomst.